

Wobkedźbowanja pola šwedsce rěčacych Finow w finskim měsće Vasa

Woprawdźita dwurěčnosť we wšednym žiwjenju

Wulke plakaty z napisom „Lužica je dwurěčna“, kotraž wuhladachmy zašle lěta hdys a hdys při wulkich serbskich podawkach, přinđzechu mi do mysli, jako dundach srjedź februara po finskim měsće Vasa. Tam bě Europske zjednoćenstwo mjeńšinowych dženikow (MIDAS) přepróslo na studijny přebytk. Horstka nowinarjow z wjacorych krajow Europy móžeše so na městnje wo položenju šwedsce rěčacych Finow přeswědčić. Wone plakaty we Lužicy mi tohodla do mysli přinđzechu, dokelž zwuraznichu wone skromnu próstwu, nic pak aktualnu situaciju. W Finskej dožiwich porno tomu woprawdźitu dwurěčnosť, njewotblyšćowacu so jenož na někajkich swjedženjach abo druhich wosebitych podawkach, ale we wšednym žiwjenju. Wuměnenja w Finskej wšak njehodža so z tymi we Lužicy scyła přirunowac.

Druhy Finoj samo mjeńšina

W Finskej bydli něhdže 300 000 ludźi, kotrychž maćerščina je šwedščina. Woni koncentruja so na južny region kraja wokoło stolicy Helsinkow, na kupy Aland, kotraž tworja šwedski awtonomny region, a na juhozápadny teren wokoło města Vasa, kotryž mjenuje so Ostrobothnia. Tam je w poměru k druhim rěčam samo najwjače šwedsce rěčacych ludźi na swěće.

Šwedojo w Finskej maja nimo nowin, časopisow a rozhłosowych stacijow tež swójki telewizijny scelak. Wobdźělnicy studijneje jězby, organizowanej wot Europskeho zjednoćenstwa mjeńšinowych dženikow (MIDAS), móžachu sej studijowe rumnosće wobhladać. Foto: M. Wjenka

Ani w Šwedskej samej jich podžěl tak wulki njeje, dokelž bydli tam poměrnje wjele wukrajnikow. Je potajkim móžno, zo tworja Finoj w swójiskim kraju mjeńšinu, na přikład w měsće Jakobstad, hdžež bydli dohromady 20 000 ludźi. 54 procentow z nich rěči šwedsce, 46 procentow finsce.

W měsće Vasa samym su podžěle hinak rozdžělene. Z 58 000 wobydlerjow je 75 procentow Finow, 20 procentow Šwedow a pjeć procentow přislušnikow druhich rěčow. Podobne poměry ma tež w někotrych lužiskich komunach. Wonkowny wobraz dwurěčnosće pak je w Finskej cyle hinaši. Tam so stat k tomu wuznawa, zo je wón dwurěčny. Finščina a šwedščina stej wobě oficialnej statnej rěči. Tutón fakt tež wuswěta, čehodla jewja so mjena městow a wsow w atlasu stajnje we woběmaj rěčomaj, a to runoprawnje w samsnej wulkosci, nic kaž we Lužicy. Tule dže je serbske pismo zwjetša mjeńše. Tole kritizowaše na přikład sociolog Kjell Herberts z Wasaskeje uniwersity w swojim přednošku europskim nowinarjam. Runje tak wuhladaš we Vasy a wokolnje wšitke druge pomjenowanja we woběmaj rěčomaj. To samsne płači za kóždy napis při priwatnym wobchodze, za busowe plany. Samo kwitowanka taksijoweho šoferja je dwurěčna. Tuž smě zastupowacy Vasaskeje měščanosta Bengt Strandin

z prawom hordy na to byc, zo płači Vasa jako najbóle dwurěčne město, kotraž w dwurěčnych kónčinach Finskeje maja. Po jeho rozprawje su na přikład tež posedženja měščanskeje rady dwurěčne.

Medie, džiwadlo, kublanje

Šwedojo w Finskej maja dohromady džewjéc wšednje wuchadźacych nowin. Wšednje woznamjenja w Finskej wot pónđzele do njedžele. Najwjetša z nich je Hufvudsadsblad w Helsinkach z nakładom 50 000 eksemplarow. Hosćičelski dženik europskich nowinarjow

Runje tak kaž w druhich kónčinach Finskeje, hdžež bydli šwedská mjeńšina, je tež tule w centrumje města Vasa samozrozumliwe, zo su wšitke wobchody, hosćency a druge zjawne twarjenja dwurěčne pomjenowane. Foto: Vasabladet/Gunnar Bäckmann

Vasabladet je najwjačša šwedská nowina w Ostrobothniji a ma něhdže 25 000 abonentow. Po słowach jeje nawjedowaceho redaktora Larsa Rosenblada maš džensa lědma hišće domjacnosće, w kotrychž maja jenož nowinu jedneje abo tamneje rěče, ale zwjetša wjacore dženiki we woběmaj rěčomaj.

Šwedojo we Vasy maja tež swoje džiwadlo. Hinak hač na přikład NSLDž w Budyšinje pak hraja tam jeno šwedsce. Kaž praji jeho manager a džiwadźelnik Paul Olin, maja za to wob lěto něhdže dwaj milionaj eurow k dispoziciji. To dosaha za tři do štyri inscenacije wob lěto. Tute pak njehraja džiwadźelnicy runočasnje, ale stajnje za sobu.

Tež při swojim kublanskim systemje džiwaja w Finskej akribisce na dwurěčnosť. Tak je cyle kublanje w džěčacej a młodžinskej starobje samozrozumliwe w šwedskej rěči móžne. Za to maja Šwedojo swoje pěstowarnje, šule a uniwersity. W pěstowarnjach nałožuja zdžěla tohorunja metodu dospołneje imersije. Tutu je prof. Christer Laurén z Wasaskeje uni-

wersity z Kanady přewzał a finskim wuměnenjam přiměrił. Na te wašnje nawuknu tohorunja te džěci šwedsce, kotraž doma jenož finsce rěča. Imersiju tež na šuli konsekwentnje dale wjeđu. Tak rozprawja Merja Krook z jedneje Wasaskeje šule wo tym, zo wobdžěla so ze 400 šulerjow 270 na imersiji, z 21 rjadownjow je to cylekownje dwanaće. Runočasnje šwedske džěci wězo tež finsce wuknu. W přenimaj šulskimaj lětomaj stej to tydzensce dwě hodžiny, wot 3. lětnika pječ hodžiny a wot 5. lětnika wuwučuje so po šulskeho časa šwedsce, tamna položca finsce. Hižo w 2. lětniku přidruža so jendželščina. W 4. lětniku sej šulerjo dalšu rěč wuzwoleja. Mnozy rozsudžeja so za němčinu. Cylekownje je w Finskej wjače hač 300 šwedskich šulow za džěci w starobje sydom do 15 lět. Akademiske kublanje w swojej maćerščinje dostawaja Šwedojo na Abo akademie University w Turku, Vasy a Jakobstadze, na Swedish School of Economics and Business Administration w Helsinkach a Vasy kaž tež na Swedish School of Social Work and Local Administration,

kotraž je džěl Helsinkskeje uniwersity.

Politiske wuměnenja

Kaž horjeka hižo naspomnjene su politiske wuměnenja Šwedow w Finskej dospołnje hinaše hač te Serbow w Němskej. W měrcu 2000 su w Finskej nowe wustawki přiwzali, po kotrychž stej šwedščina a finščina narodnej rěči Finskeje. W tym zwisku garantuja so přislušnikam woběju rěčnu skupin samsne prawa. Zjawne zarjadnistwa maja swoje wukony we woběmaj rěčomaj poskićec. Finski parlament je w februaru 2003 tohorunja nowy rěčny zakon schwalil. Přeciwo njemu hłosowachu tehdy jeno tři zaposłancy, powěda druha finska ministerka za financy Ulla-Mai Wideros (Šwedská ludowa strona). Po tutym zakonju maja šwedsce rěčacy Finoj prawo, w kontakće z knježerstwom a ze zarjadnistwami w bilingwalnych komunach swoju maćerščinu wužiwać. Jako bilingwalna płači ta komuna, w kotrejž rěči znajmjeńša wosom procentow abo 3 000 ludźi lokalnu mjeńšinowu rěč. Marian Wjenka

Prožym je rjana a derje hladana wjes na najjužnišim kóncu Braniborskeje blisko krajneje mjezy k Sakskej. Wo tym njeswědča jenož přednje zaměstnjenja we wubědźowanju wo najrjeńšu wjes. Rady bychy po wokrjesnym tež raz w krajnym měritku Braniborskeje nós cyle předku měli. To njeje so dotal stało, a horliwcy-wjesnjeno tukaja, zo zwisuje to z jich jasnej poziciji nastupajo přichod wsy. Wobydlerjo derje wědža, za čo měli za jedyn posttronk čahnyć, steja-li džě w napjatosći lužiskeje brunicy. Lětdžesatki su z brunicy žiwi. Stara jama Clara II na to pokazuje. LMBV je ju po towaršnostnym přewróće rekultiwowała a w njej terasy zapołožiła, štož bě rjany napohlad. To pak je zašłosć. Přitomnosť tajka přijomna njewupada. Susodna wjes Gozdž je přesydljena. Loni bu nowy Gozdž pola Zelezneje na kromje Grodka poswjećeny. A Prožymjenjo su sej toho wědomi, zo bydla na arealu, kotryž słuša do prioritneje kónčiny jamy Wjelcej-juh. Móžeš sej myslit, zo je dońt takrjec postajeny. Wjesnjeno pak nochcedža so z tajkim přichodom wotnamakać, kajkiž druzy za nich planuja. Přesydlenje wotpokazuja, chcedža na swojich statkach wostać. Aktualna diskusija wo klimowym škiće jich wobkruća. Jedna forma jich spjećowanja je přewšo čile towaršnostne žiwjenje.

Po dnu młynow swjatki pónđzela je za tydžeń, 9. a 10. junija, zaso składnosť, wutrobnu hospodliwosć Prožymjanow dožiwit. W Braniborskej wotměje so 13. lětnik „wulěta na kraj“, tuž njesmě wjes pobrachowac. Towarstwo za tradicionalnu ratarsku techniku a burske žiwjenske wašnje přeprósuje do „swojeho“ młynja. Tam jenož njezhoniš, kak su přjedownicy žito mlieli, ale za-

13. raz wotměje so 9. a 10. junija Braniborski „wulět na kraj“

Młyn je woprawdźita pokładownja

čuješ so kaž na wopyće pola prawowki. Kuchnju a spansku stwu su hibićiw člonoj towarstwa w hornim poschodze runje tajkej wuhotowali, kaž běchu to we wsy widželi. Hrajki dopominaja wo-

pytowarja na swójске džěčatstwo. Najwšelakorije kuchinske – butrowe formy, sudobja, šklě – a ratarske graty móžeš tam wobdźiwać kaž tež zachowanu džělnarju šewca. Zdawa so čí, kaž by wón rumnosć

Kuchnju ze starymi kachlemi, kaž to młódsi snano jenož hišće wot wowki znaja, móžeš mjez druhim w Prožymskim młynje při „wulěće na kraj“ wobdźiwać. Foto: at

jenož na chwilkku wopuščil. Tež jeho hamor móžeš do ruki wzac. Prožymjenjo dokumentuja přjedawše wjesne žiwjenje, zo bychy swójске korjenje zachowali.

Wosebje džěci maja swoje wjeselo, hdžež stupaš po wuskich nahlych schodach do přichodneho poschoda. Pilnje su člonki towarstwa minjene tydženje wšo nutřkowne wuhotowanje ze zymskeho spara zbudžili. Z wjele lubosću wone tu čestnohamtsce džěfaja.

K tomu słuša tohorunja wobšěrna zběrka ratarskich mašinow. „83 starych traktorow smy nahromadžili“, powěda Günter Jurischka, kotryž hromadže z wjesnym předstejicelom Erhardom Lehmannom zajimy wjesnjanoj we Wjelcowskej zhromadžiny měščanskich zaposłancow zastupuje. A w kólni při młynje šrubuja młodostni na starym wlečaku. Runja staršim so tež wjesna młodžina za tute techniske namrěstwo hori. Lubowarjam stupaja sylzy do wočow, hdyž widža, što su Prožymjenjo tu wšo hromadu znosyli. Swoju angažowanosć njedadža sej woni wobmjězowac. Dopokaz toho je parna mašina, kotruž su w swójскеj režiji z Glindy pola Podstupima sem přewjezli. Nětko stej wona na kromje swjedženišća a njefascinuje jeno přislušneho pomnikoškitarja. Wuběr wšeho bohatstwa chcedža člonoj Towarstwa za tradicionalnu ratarsku techniku a burske žiwjenske wašnje hosćom přichodny kónć tydženja spřistupnić. Wulke plany wjesnjeno maja, kak

móhli blisku přestřeji 1 600 kwadratnych metrov za swoju historisku techniku wužiwać, kotraž hišće rozbrojena po wšej wsy w bróznjach wotpočuje. „Chcemy přehladku ratarskeje techniki z energijowym dworom na tutej ležownosći zwjazac“, rysuje městny wjesnjanoj Lehmann wotpohlad. Dotal radžićelej dwělowaštaj, hač nańdže projekt we Wjelcej scyła wotewrjene wuši. Na mejskim posedženju zhromadžiny měščanskich zaposłancow pak projektowe podložki wotedachu, Lehmann wobkrući. Snano je to tola kročačka doprědka. „Wustajenišćowcy a młynski kompleks hodžaloj so ze starej pólnej železnicu zwjazac. To by wopytowarjam powabk byl“, je Günter Jurischka přeswědčeny.

„Jako małe towarstwo njebychmy podawki kaž „wulět na kraj“ scyła zmistöwali. Tuž su nam člonki Zwjazka žonow na kraju a jěchanske towarstwo krućec poboku. Na wsy pomha jedyn druhemu“, powěda Anna Lehmann, předsydka Towarstwa za tradicionalnu ratarsku techniku a burske žiwjenske wašnje. Wotpohladnje su sej tute mjeno dali. „Hdyž mužojo při ratarskich mašinach mudruja, njetrjebaja žony njezajimowane pólta stać. To bě tež zakładna mysl, jako započachmy před džesac lětami eksponaty hromadzić, k čemuž maja žony a džěci bliši počah“, powěda hibićiwka rentnarka. Džen młynow bě takrjec generalka bjez wjetšeje přehladki traktorow. Za „wulět na kraj“ nadžija so Anna Lehmann bohateho wopytowarstwa: „Wjesne žony pjeku plincy, jěchanske towarstwo prosy na jězby z kuću, tež naš wjesny hosćenc so na wopytowarjow wjeseli.“ Čim wjače ludźi přinđže, čim wjetše budže to připóznače za jich džělo a za z brunicy wobhoženu wjes. A. Arlt